

⁵ Эрст, Н. Библиотека графов Хрептовичей : к передаче ее Университету св. Владимира / Н. Эрст // Русский библиофил. – 1914. – № 6. – С. 21 ; *Syrokomla (Kondratowicz), W.* Nieman od zrobel djscia. – Wilno, 1861. – 1861. – S. 29–30.

⁶ Шумейко, М. К истории щорсовского библиотечно-архивного собрания графов Хрептовичей / М. Шумейко // Пам'ятки : археографічний щорічник / Український науково-дослідний інститут архівної справи. – Київ, 2008. – № 8. – С. 24–25.

⁷ Архив НБУВ, оп. 1, од. зб. 616, арк. 6–7 ; Архив НБУВ, оп. 1, од. зб. 623, арк. 78–127.

⁸ Дубровіна, Л. А., Онищенко, О. С. Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: 1941–1964. – К. : Наукова думка, 2003. – С. 15–16; Бібліотеки Києва в період нацистської окупації (1941–1943). Дослідження. Анотований покажчик. Публікації документів. – Київ, 2004. – С. 657.

⁹ ЦДАВОВ України, ф. 3206, оп. 5, спр. 4, арк. 7.

¹⁰ Колесник, Е. А. Книжные коллекции ЦНБ АН УССР / Е. А. Колесник. – Киев, 1988. – Раздел 7 : Библиотека Хрептовичей. – С. 61.

¹¹ Голобуцький, П. В. Бібліотека Хрептовичів : люди, події, книги / П. В. Голобуцький // Рукописна та книжкова спадщина України. – Київ, 2000. – Вип. 5. – С. 71–72.

¹² Ковальчук, Г., Муха, Л. Презентація електронного видання «Книжное собрание рода Хрептовичей» // Бібліотечний вісник. – 2010. – № 1. – С. 56–58.

УДК 025.17:027.54(477)

Надія Мацібора,

зав. відділу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

**ІСТОРИКО-БІБЛІОГРАФІЧНЕ
ДОСЛІДЖЕННЯ ЧАСОПИСІВ ПЕДАГОГІЧНОГО
І ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗМІСТУ
XIX – ПОЧАТКУ XX ст.
З ФОНДУ ДЕРЖАВНОЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ
БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ імені В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО**

У статті подано інформацію про галузевий ресурс Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського, розповідь про окремі журнали означеного періоду, історико-бібліографічне дослідження часописів педагогічного і психологічного спрямування (1832–1917 рр.); методику дослідження цих документів і їх бібліографування.

Ключові слова: Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, раритетні видання, педагогічна преса, часописи, історико-бібліографічне дослідження, допоміжні покажчики.

У фонді Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського (ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського) зберігаються цінні раритетні видання XIX – поч. XX ст., успадковані з фондів бібліотеки Харківського товариства поширення в народі грамотності (1869–1919), бібліотек земств, округів Харківської губернії, документи Українського науково-дослідного інституту педагогіки. Серед унікальних видань – документи XVIII – поч. XX ст. з педагогіки, народної освіти, психології, історії, мово- і літературознавства, підручники, бібліографічні видання, довідники тощо. Унікальну колекцію становлять українські та російські часописи XIX – поч. XX ст. педагогічного і психологічного спрямування – невід'ємний складник національної культури, важливе документальне джерело історичної інформації. На сторінках цих видань зафіксовано не лише суспільно-політичне, економічне, культурне життя народів України, Росії, а й чимала кількість публіцистичних, наукових, науково-популярних, пізнавальних, просвітницьких праць, створених фахівцями з різних галузей знань. Значна частина цих матеріалів присвячена розвитку педагогічної думки та освіти. Вони були опубліковані у понад 200 періодичних виданнях педагогічного та психологічного змісту, які видавалися не лише в «підросійській» Україні,

а й поза її межами впродовж 1807–1917 рр. (часописи означеного періоду зберігаються у фонді ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського). Цьому сприяла необхідність професійного обговорення проблеми розвитку вітчизняної освіти, педагогіки, методології навчального процесу, виокремлення головних аспектів у засвоєнні учнями знань з рідної мови, літератури, математики, природничих наук, а також в інформаційному забезпеченні педагогічного процесу загалом.

Педагогічна преса – це літопис суспільних подій, це люди, які висловлювали свої думки про стан і перспективи розвитку освіти, школи, виховання, у процесі яких вони брали безпосередню участь [6]. У пресодруках минулого відображена не лише історія вітчизняної освіти і педагогічної думки, а й уся та соціальна напруга, що супроводжувала процес формування національної самосвідомості народу, боротьбу за національне і соціальне визволення, за рідну школу. Історія російської та української передової педагогічної думки складалася так, що саме преса, починаючи з другої половини XIX століття, стала однією з форм існування й розвитку громадської самосвідомості, поширення передових знань, ідей. За образним висловлюванням О. І. Герцена, журналістика того часу «вбирала в себе все умственное движение страны». Підкреслюючи особливе значення педагогічної літератури, ґрунтовним складником якої була педагогічна журналістика, К. Д. Ушинський називав її «сховищем», де «зібрані найбагатші результати педагогічної практики, на основі яких можливий подальший розвиток суспільного виховання» [4].

У педагогічній журналістиці XIX – початку XX ст. гостро критикувалася урядова система освіти і виховання, висувалися прогресивні вимоги до якості та змісту навчання. На сторінках психологічних і педагогічних часописів (1832–1917 рр.) розглядалися та аналізувалися проблеми загальної і спеціальної педагогіки, методики викладання окремих предметів, розумового, морального, естетичного, фізичного і трудового виховання, спільного навчання хлопчиків і дівчат, професійної освіти, дошкільного, сімейного виховання, дисципліни і покарань учнів, виправлення й перевиховання їх, підготовки учителя для народної і середньої школи, питання загальної, експериментальної і педагогічної психології та низка інших. У жодній країні світу журнальна публіцистика не була всенародним читанням такою мірою, як у Росії в другій половині XIX ст. Причини цього явища криються в історичних і політичних умовах розвитку Росії, які склалися в середині XIX ст. – час бурхливого розвитку журналістики в країні. Часописи педагогічної та психологічної тематики, що вийшли друком у відомих наукових центрах Російської імперії (Москва, Санкт-

Петербург, Київ, Полтава та ін.), нині зберігаються у фонді ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Хронологічно фонд цих журнальних видань охоплює період з 30-х років XIX до початку XX століть і налічує 188 назв, 115 з них – періодичні видання педагогічної і психологічної тематики, зокрема: «Педагогический сборник» (1864–1918), «Вопросы философии и психологии» (1889–1918), «Воспитание» (1860–1863), «Образование» (1892–1909), «Журнал Министерства народного просвещения» (1834–1917), «Народная школа» (1869–1889), «Церковно-приходская школа» (1887–1906), «Учитель» (1861–1870) та ін. видання, які складно знайти в сучасних українських книгосховищах. Журнали педагогічного і психологічного змісту XIX – поч. XX ст. містять оригінальні джерела щодо української і російської історії освіти і педагогічної думки, до яких сьогодні надається доступ користувачам. Зазначені вище пресодруки становлять велику наукову цінність для дослідників історії освіти і є вагомим джерелом досліджень з психолого-педагогічних питань. Дореволюційні журнали містять першодруки, тексти, які з часу виходу в світ не перевидавалися.

«Журнал Министерства народного просвещения» (СПб, 1834–1917) – офіційне видання цього відомства, яке виходило друком 83 роки, до 1834 р. видавався під такими назвами: «Периодическое сочинение об успехах народного просвещения» (1803–1817, 1819 рр.), «Журнал департамента народного просвещения» (1821–1824 рр.), «Записки, издаваемые от департамента народного просвещения» (1825, 1827, 1829 рр.). Журнал відіграв значну роль у розвитку народної освіти. На його сторінках друкувалися урядові розпорядження з народної освіти (царські накази, міністерські циркуляри тощо), статті з гуманітарних наук, публікувалися наукові праці академіків О. О. Шахматова, О. І. Соболевського, професорів О. М. Веселовського, Л. П. Карсавіна. У розділі «Критика і бібліографія» подавалися ґрунтовні рецензії видатних науковців на нові видання з гуманітарних наук. У розділі «Сучасний літопис» з'являлися огляди проектів реформ середньої освіти, розглядалися шкільні програми, звіти наукових і педагогічних товариств. Кожний номер закінчувався матеріалами з класичної філології.

У 1860–1863 роках редактором журналу був К. Д. Ушинський. Він вніс значні зміни в програму журналу, перетворив його з історико-філологічного на педагогічний. З 1860 р. з'являлися нові розділи: «Педагогіка і дидактика», «Критика і бібліографія».

За цей час у журналі надруковано переклади творів І. Песталоцці, А. Дістервега. У розділі «Педагогіка і дидактика», «Критика і бібліографія» опубліковані праці К. Д. Ушинського: «Труд в его психическом и

воспитательном значении» (1860), «Психологические монографии» (1861) та ін. У 1864 р. посаду редактора журналу займає Ю. С. Рехновський. Змінюється зміст часопису: залишається лише два розділи «Урядові розпорядження» і «Відомості про стан і діяльність наукових установ і навчальних закладів Міністерства народної освіти». У наступні роки в журналі публікувалися матеріали з історії, філології та літератури, статті з педагогіки і народної освіти [2].

Часопис «Вестник воспитания» («Научно-популярный журнал для родителей и воспитателей» (1890–1900); «Научно-популярный журнал» (1901–1917) сприяв поширенню прогресивних для того часу поглядів на виховання і навчання. Значне місце серед питань, що піднімалися на сторінках видання, займали питання мети і змісту виховання, а також умов і шляхів його реалізації. На сторінках «Вестник воспитания» відстоювалася думка про важливу роль сім'ї у вихованні і незрівнянно більше багатство її виховних засобів порівняно зі школою. Редакція журналу приділяла особливу увагу проблемам початкової дошкільної та позашкільної освіти, розвитку дитячої літератури [1].

Журнал «Свободное воспитание» (1907–1917 рр.) (у фонді зберігається повний комплект часопису) видавався прихильниками і послідовниками Л. М. Толстого. Видання, що посідало особливе місце серед інших журналів демократичного спрямування, було провідником принципів виховання, заснованих на «самодіяльності, задоволенні потреб дітей і юнацтва, на продуктивній праці як необхідній основі життя». Рішучий противник принципів старої школи, журнал здійснював значний вплив на демократичний просярок учительства, підтримував учителів у боротьбі з рутинною, формальністю і шаблоном у педагогічній роботі. «Свободное воспитание» як провідник радикальної педагогічної думки друкував статті Н. К. Крупської «К вопросу о свободной школе» (1910), «Вопрос о трудовой школе на Берлинском конгрессе учителей» (1911), «Мысли Н. И. Пирогова о воспитании и образовании» (1910); К. Н. Вентцеля «Свободное воспитание и семья» (1913) тощо [11].

Значна частина зазначених матеріалів присвячена розвитку педагогічної думки. Освітнянські проблеми висвітлювалися в «Прибавлениях» до «Московских ведомостей», що видавалися видатним просвітителем XVII ст. М. Новіковим. Статті виявилися дуже популярними, і М. Новіков перетворює «Прибавления» на журнал для вихователів та дітей. У 1885 р. «Прибавления» вийшли під назвою «Детское чтение для сердца и разума»: перший дитячий журнал, основоположник дитячої літератури в Росії. Його тематика різноманітна і цікава: статті, байки, повісті,

казки повчального і морального змісту. Журнал був досить популярним серед дітей та дорослих. Редагував часопис М. Карамзін.

У колекції часописів XIX – поч. XX ст. зберігаються українські журнали як російською, так і українською мовами, що виходили у Києві, Полтаві, Харкові, Львові, Чернівцях та інших містах: «Наша школа» (Львів, 1909–1914, 1916–1918); «Світло» (Київ, 1910–1914); «Учитель» (Львів, 1889–1914); «Учительське слово» (Львів, 1912–1914, 1916); «Церковно-приходська школа» (Київ, 1887–1906); «Наука и школа» (Харків, 1915–1916) тощо.

Упродовж 25 років друкувався журнал «Киевская Старина» (1882–1906), який залишався єдиним живим голосом українського патріотизму на рідній землі. Цей часопис був «стягом» крайньої інтелігенції. Видавали журнал члени Київської Старої громади. Він став центром науково-просвітницької і видавничої діяльності громадівців, їхньою головною трибуною. У різний час «Киевскую Старину» очолювали видатні діячі українського руху, члени Старої Громади Ф. Лебединцев (1882–1887), О. Лашкевич (1888–1892), Є. Кивлицький (1890–1892), В. Науменко (1893–1906). Постійними дописувачами часопису були В. Антонович, О. Лазаревський, М. Петров, Б. Познанський, Т. Рильський, О. Кістяківський, О. Левицький, П. Житецький та інші. Наполегливі студії співробітників, вишукування і публікації першорядних джерел до історії України та інші матеріали сприяли тому, що «Киевская Старина» і до сьогодні має величезне значення і може витримати порівняння з найкращими науковими журналами. Деякі надруковані в часописі матеріали не втратили свого значення і через сто років. Саме «Киевская Старина» відіграла першорядну, якщо не найголовнішу, роль у започаткуванні наукових основ всіх ділянок українознавства [7].

Серед дореволюційних періодичних педагогічних видань в Україні чільне місце належить педагогічному журналу «Світло» (1910–1914), який очолив талановитий народний учитель з Полтавщини Григорій Шерстюк. За невеликий час існування журналу вийшло 78 його номерів, на сторінках яких висвітлювалися питання освіти, дошкільного, шкільного та позашкільного виховання на українських етнічних землях, відстоювалися права української школи, української мови, порушувалися питання розвитку бібліотечної справи в Україні [3, с. 73]. Співзасновником, співредактором та активним дописувачем журналу була С. Ф. Русова, яка опікувалася питаннями відродження національної освіти, розробкою основ української школи [8]. Проблеми змісту освіти і методи навчання в українській національній школі аналізуються у статтях Я. Чепіги (Зеленкевича). Зокрема, у статті «Проект української школи» автор

запропонував конкретну програму освіти в новій 6-класній українській школі, розроблену відповідно до мети, завдань, принципів школи та освіти, з урахуванням вікових особливостей учнів. З журналом співпрацювали такі педагоги і письменники, як Х. Алчевська, С. Єфремов, С. Черкасенко, С. Сірополко, С. Васильченко та ін. [10].

Помітний внесок у справу формування теоретичних основ української школи зробили часописи «Учитель», «Наша школа», «Учительська школа». Чільне місце на їх шпальтах займали науково-педагогічні статті і розвідки з історії, літератури, мови, дидактики, методики, огляди про шкільні, виховні й станovo-учительські справи краю, багатьох країн і народів світу.

Журнал «Учитель»: Орган Руського Товариства Педагогічного (1889–1911/1912); Орган Українського Педагогічного Товариства. Педагогічно-науковий журнал (1912/1913–1913/1914). Редактори журналу: І. Чапельський, О. Барвінський, Т. Грушкевич, В. Щурат, О. Сушко, І. Ющишин, Р. Кульчицький. У часописі друкувалися статті Я. Ф. Зеленкевича (Чепіги) «Вільна школа. Її ідеї й здійснення їх в практиці», І. Созанський «До історії народного шкільництва в рр. 1821–1838», В. Вільшанська «Будуча жіноча виділова школа. Педагогічний нарис». Надруковано важливий документ, розроблений І. Ющишином «Проект про зміну державного шкільного закону з дня 14 мая 1869 р.» (Учитель. – 1912/1913. – Ч. 8–11/12). Цей проект становив цілісну систему організації освіти українського народу в Галичині, що відповідала тогочасним національно-політичним і культурним потребам українського народу.

Часопис «Народный учитель» (Кишинев, К., М., 1906–1917) зробив помітний внесок задля об'єднання молдавських, українських, російських учителів у спілки, виховував в них почуття служіння освіті, захисту прав людини і громадянина. На його сторінках викладено матеріали про становлення і розвиток Всеросійської учительської спілки діячів на ниві народної освіти, Ліги освіти; про боротьбу українського вчителства за свої соціальні та професійні права. Часопис певною мірою представляв погляди на проблеми формування вчителя національної школи таких відомих представників передової російської і української педагогічної думки, як В. Вахтеров, В. Чарнолуський, Г. Фальборк, М. Чехов, О. Смирнов, І. Огієнко, С. Русова, Я. Чепіга та інших [4, с. 210].

Колекція журналів входить до складу наукового об'єкта ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського «Документи психолого-педагогічного та історико-культурного напрямку XVIII – початку XX ст.», що є національним культурним надбанням України і вагомою джерельною базою, підґрунтям

для наукових досліджень з питань становлення й розвитку освіти.

Фахівцями бібліотеки проводиться широкомасштабна науково-дослідна, науково-пошукова робота. На базі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського впродовж 2006–2010 рр. виконується НДР «Теоретичні засади формування всеукраїнського інформаційного ресурсу з питань психолого-педагогічної науки і освіти на базі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського (2006–2010 рр.)» (наук. кер. – канд. іст. наук, доцент П. І. Рогова). Один із напрямів зазначеної НДР – збереження фонду, а саме: аналіз фізичного стану фонду, дослідження маловідомих і цінних видань психологічної та педагогічної тематики як в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, так і в бібліотеках освітянської мережі, популяризація фонду та забезпечення широкого доступу до нього в традиційному й електронному вигляді. Для інформаційного забезпечення наукових працівників, педагогів, бібліотекознавців, журналістів, культурологів та інших фахівців наукові співробітники бібліотеки проводять роботу з розкриття змісту функціонального фонду, зокрема через підготовку і видання друкованих каталогів, науково-допоміжних бібліографічних покажчиків. У межах НДР та до 10-ї річниці з дня заснування Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського виконано історико-бібліографічне дослідження «Журнали психолого-педагогічної тематики XIX – початку XX ст. з фонду Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського» [3]. При упорядкуванні зазначеного покажчика використано методику опису періодичних видань, розроблену відділенням «Науково-дослідний центр» Львівської наукової бібліотеки імені В. Стефаніка НАН України. Згідно з цією методикою, схема повного бібліографічного опису періодичного видання охоплює такі елементи:

1. Заголовок опису та відомості про видання:

- назва та її зміни із зазначенням року, числа (номера), коли сталася зміна;
- підзаголовок та його зміни із зазначенням року, числа (номера), коли сталася зміна;
- періодичність видання;
- дата, коли вийшло перше число або номер видання.

2. Відомості про авторство, вихідні дані:

- редактори;
- місце видання;
- роки видання;
- видавництва, видавці;
- назва друкарні та її адреса.

3. Кількісні відомості про видання:

- обсяг;
- формат видання;
- тираж;
- кількість номерів, які є у фонді.

4. Примітки: відомості про суттєві зміни назви, додатки до видання, спеціальні випуски та інша інформація, яка доповнювала б елементи опису.

5. Архівні джерела.

Щоб уникнути громіздкості опису, всі умовні підрозділи з їх елементами подаються з абзацу [9].

Наприклад:

Дошкольное Воспитание: Журнал для матерей и воспитательницъ. – Выходитъ девять разъ въ годъ (въ теченіе лѣтнихъ мѣсяцевъ не выходитъ).

Ред. Н. Д. Лубенець. – Київ, 1911–1917: Изданіе Киевскаго Общества народныхъ дѣтскихъ садовъ. Тип. Т[оварищес]тва И. Н. Кушнеревъ и К^о.

Наявність у фонді:

1911 – [Г. 1] № 1–9, 1912 – Г. 2 № 1–9, 1913 – Г. 3 № 1–9, 1914 – Г. 4 № 1 – 9, 1915 – Г. 5 № 1–5, 6/7, 8/9, 1916 – Г. 6 № 1/2, 3/4, 5, 6/7, 8/9, 1917 – Г. 7 № 1/2, 3/4, 5, 6/7, 8/9.

Пропонована читачам програма журналу: «Пропаганда идей дошкольнаго воспитанія, особенно народныхъ дѣтскихъ садовъ и сближеніе послѣднихъ со школою; Психологія дѣтства и экспериментальная педагогика; Теорія и практика дѣтскаго сада: образцы уроковъ, бесѣдъ, игръ, работъ, пѣсенъ; Гигіена дѣтскаго возраста и физическое воспитаніе дѣтей; Критика и бібліографія; Обзоръ русскихъ и иностранныхъ журналовъ».

Журнал виступав джерелом інформації про виховання і навчання дітей дошкільного віку. На сторінках видання висвітлювалися проблеми дитячих садків, публікувалися програми річних занять, методика проведення ігор, інструкції для керівників ясел і дитячих садків тощо.

У створенні журналу брали участь такі відомі педагоги: В. Бехтеревъ, К. Вентцель, П. Каптеревъ, Н. Лубенець, Т. Лубенець, А. Музыченко, С. Русова, М. Светницкая, И. Сикорскій, А. Симоновичъ.

Публікації журналу: И. А. Сикорскій «Психологическое значеніе дѣтства и дошкольнаго періода»; З. С. Веселкина «Новая система воспитанія дѣтей»; М. Финкельштейнъ «Дѣтскіе журналы»; Н. Д. Лубенець «Народный дѣтскій садъ»; Ц. Балбалонъ «Экспериментальное изслѣдованіе вліянія дѣтскаго сада на развитіе дѣтей»; Н. Донцова «Дѣтскіе сады въ Бельгіи»; Е. Янжуль «Дѣтскіе сады по системѣ Монтессори»; «Первый Всероссийскій Съѣздъ по вопросамъ семейнаго воспитанія» та ін.

Додатки: Приложение для дѣтей «Снежинка» (1911. – № 1); Приложение для дѣтей (1911. – № 3 – 9, 1912 – 1917. – № 1 – 9.

05 Д 71

Науковий консультант покажчика «Журнали психолого-педагогічної тематики XIX – початку XX ст. з фонду Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського» – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач Відділення «Науково-дослідний центр» ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України Л. В. Сніцарчук. Актуальність підготовленого історико-бібліографічного дослідження зумовлена тим, що періодичні видання, які є джерелом інформації і багатовекторно висвітлюють психологічну та педагогічну проблематику, до цього часу маловідомі широкій читацькій аудиторії, зокрема освітянам України.

Журнали описано мовою оригіналу, якою подано також основні елементи титульного аркуша. Бібліографічний запис складається з таких елементів: назва журналу, підзаголовки, місце видання, видавництво, роки видання, примітки. Подано відомості про назви томів, випусків, прізвища редакторів, також максимально враховано факультативні дані, що потребувало детального вивчення періодичного видання. Серед них найголовніше – розкриття змісту через наведення розділів, авторів, назв статей тощо. При описі часописів збережена тогочасна графіка написання. Опис виконано de visu. Вихідні відомості журналів подано за наявними у фонді примірниками.

У покажчику вперше наведена фактологічна інформація щодо редакційних колегій, місць видань, періодичності та іншої атрибуції, необхідної для друку журналів, також виявлено історико-функціональні особливості цих часописів (визначено чіткі межі виходу друком того чи іншого видання, встановлено імена фактичних редакторів, видавців, авторів), зафіксовано їхні формальні структури, названо прізвища журналістів, письменників, представників науково-педагогічної інтелігенції, які брали участь у творенні змісту бібліографованих видань.

Структура покажчика складається з основної частини і допоміжних покажчиків до неї. В основній частині матеріал розміщено за абеткою назв журналів. Різномасштабному розкриттю змісту видання і значному підвищенню його інформативності сприяє розгалужений науково-пошуковий апарат допоміжних покажчиків: алфавітний покажчик назв журналів; хронологічний покажчик; іменний покажчик редакторів і видавців; алфавітний покажчик друкарень, видавничих організацій, установ і видавництв; покажчик місць видань.

У сучасній історії педагогіки актуалізується питання повторного звернення до першоджерел XVIII – початку XX ст., що потребують не тільки ідеологічно незаангажованого прочитання, але й нового відкриття. Завдяки публікаціям у фахових педагогічних часописах із забуття повернуто цілу

плеяду яскравих, талановитих, раніше замовчуваних імен, серед яких: П. Куліш, М. Костомаров, М. Драгоманов, О. Кониський, О. Барвінський, Я. Чепіга (Зеленкевич), С. Русова, М. Скрипник, Б. Грінченко, В. Науменко, П. Ващенко та багато інших.

Історичне дослідження часописів допоможе зорієнтуватися читачеві у багатстві інформаційних ресурсів Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського та сприятиме фаховому забезпеченню досліджень науковців і практиків не лише з психологічних та педагогічних питань, а й з бібліології, бібліотекознавства, журналістикознавства, культурології загалом.

Показчик призначено для науковців, учителів, студентів, книгознавців, працівників бібліотек. Він стане у пригоді всім, хто цікавиться педагогічною пресою, історією освіти та бібліотечної справи.

Список використаної літератури

1. Вестник воспитания. – М., 1890–1917.
2. Журнал Министерства народного просвещения. – СПб, 1835–1917.
3. Журнали психолого-педагогічної тематики XIX – початку XX ст. з фонду Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського : історико-бібліографічне дослідження / АПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; упоряд. : Н. Г. Мацібора, В. М. Іващенко, О. Б. Бондарчук та ін. ; наук. ред. П. І. Рогова ; наук. консультант Л. В. Снісарчук. – К. : Четверта хвиля, 2009. – 128 с. – Бібліогр. : с. 9. (18 назв).
4. *Зайченко, І. В.* Проблеми української національної школи у пресі (друга половина XIX – початку XX ст.) : навч. посіб. / І. В. Зайченко ; за ред. М. Д. Ярмаченка. – Львів, 2002. – 342 с.
5. *Обрезкова, И.* Педагогическая периодика России XIX – начала XX века / И. Обрезкова // Нар. образование. – 2000. – № 10. – С. 288–297.
6. *Пироженко, Л.* Педагогічна преса як джерело дослідження проблем реформування змісту загальноосвітньої школи / Лідія Пироженко // Історико-педагогічний альманах. – К., 2006. – Вип. 2. – С. 16–19.
7. *Побірченко, Н.* Проблеми освіти на сторінках часопису «Киевская Старина» (1882–1906) / Наталя Побірченко. – К. : Наук. світ, 2000. – 91 с. – Бібліогр. С. 71–74.
8. *Рогова, П. І.* Педагогічні бібліотеки України (II пол. XIX – 20-ті рр. XX ст.) : дис. ... канд. іст. наук: 07.00.08 – книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство / П. І. Рогова. – К., 2004. – 206 с.
9. *Романюк, М. М.* Схема повного бібліографічного опису періодичних видання / М. М. Романюк, М. В. Галушко // Зб. пр. Науково-дослідного центру періодики. – Львів, 1994. – Вип. 1. – С. 271–290.
10. Світло. – К., 1910–1914.
11. Свободное воспитание. – М., 1907–1917.

УДК 02:001.814:050”17/19”

Олена Лопата,

мол. наук. співробітник НБУВ

ПЕРІОДИЧНІ ВИДАННЯ ЯК ДЖЕРЕЛО БІБЛІОТЕКОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ (XVIII – ПОЧАТОК XX ст.)

У статті розглянуто основні аспекти розвитку журнальної бібліографії XVIII – початку XX ст. Стисло проаналізовано визначальні журнальні публікації зазначеного періоду та коротко охарактеризовано перші європейські, вітчизняні та російські часописи. Окреслюються методологічні та методичні аспекти дослідження періодичної преси, питання систематизації та класифікації журнальних видань у зазначений час.

Ключові слова: документ, періодичне видання, преса, журнал, часопис.

Періодичним виданням та питанням обслуговування читачів у вітчизняному (під яким до 1991 р. ми будемо розуміти не тільки українських авторів, а й ту бібліотекознавчу традицію, яка конституювалась в межах Росії та СРСР) і західному бібліотекознавстві присвячена досить численна література, що включає як розгляд загальних питань, так і аналіз окремих аспектів даної проблематики.

Складність змісту, багатоплановість понять «документ», «періодична преса», «журнальне видання», «часопис» стимулювало появу публікацій, у яких вивчалися різні аспекти книгознавчої діяльності, що мають безпосереднє відношення до проблематики даного дослідження.

Вагомий теоретичний внесок щодо визначення ролі й місця преси в системі інформаційних комунікацій, дослідженні історії видавничої справи, осмисленні сутності й структури періодичних видань здійснено українськими вченими – В. Ігнатієнком [11; 12; 13; 14], М. М. Ясинським [58; 59; 60], Ів. Кревецьким [17], М. Сагардою [47; 48; 49; 50; 51], Д. Лисиченко [21; 22]; російськими – М. В. Ломоносовим [28], В. Г. Белінським [5], Л. К. Ільїнським [56], М. М. Лісовським [23; 24], О. М. Ловягіним [25; 26], М. М. Сомовим [53], іноземними – Г. Ф. Міллером [1; 28; 35], Дж. Лільберном [15], Г. Геттерінгтоном [15], Й. Шлеффелем [15].

У тексті дослідження даються посилання на публікації всіх згаданих авторів та інші роботи, що містять відомості по розглянутих документах.